
Ольга
Муха

КОРОТКА ІНСТРУКЦІЯ: ЯК НЕ БОЯТИСЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Смит Дж. Церковь и постмодернизм. Как найти место в церкви Лиотару, Фуко и Деррида?

Черкасы: Колоквиум, 2012. — 214 с.¹

В останньому числі «Релігієзнавчих нарисів» ви-йшла друком моя стаття «Постмодерністська методологія для релігієзнавства»², де у простих, не-характерних для «традиційного» постмодерністського тексту термінах описано, чим саме може бути придатною для релігієзнавців постмодерністська методологія. У процесі підготовки цієї статті та консультації з колегами довелось збагатити її незапланованим раніше підпунктом «Вихідні позиції постмодернізму», оскільки релігієзнавці, особливо «прикладники», що займаються польовими дослідженнями та дещо відсторонено тримаються від дискусій на методологічну тематику, потребували з'ясування низки стрижневих понять, як-то: постметафізичне мислення та ризомна структура, порядок дискурсу, введення чинника темпоральності у наукову площину, ігри істини, смерть Автора та народження Тексту тощо. Тобто тих

---

¹ Переклад за виданням: *Smith J.K.A. Who is afraid of Postmodernism? Taking Derrida, Lyotard and Foucault to Church (The Church and Postmodern Culture)*. — Baker Academic, 2006. — 160 p.

² *Муха О. Постмодерністська методологія для релігієзнавства // Релігієзнавчі нариси*. — 2012. — № 3. — С. 28—47.

базових термінів, які окреслюють спосіб мислення постмодернізму, який сигніфіковано багатьма теологами як небезпечний, анархічний, нігілістичний та згубний (наприклад, М. Ериксоном, Дж.Е. Вейзом та ін.) та геть зовсім ігноровано релігієзнавцями, немовби й не було ще 1948 року блискучої «Теорії релігії» Жоржа Батая.

Насправді із постмодернізмом склалася доволі дивна ситуація. Якщо за часів публікації роману Умберто Еко «Ім'я троянди» (1970-ті) прагнули щось інтелектуально похвалити, то називали це постмодерністичним. Станом на сьогодні, коли інструментарій постмодернізму впродовж десятиріч формувався та гартувався, слово «постмодернізм» у певних колах отримало статус ледь не лайливого і у будь-якому разі деструктивного поняття. Але, якщо навіть академічно підкутим колегам доводиться час до часу аргументовано нагадувати, що постмодернізм як філософська парадигма являє собою передусім збагачену методологію, яка надзвичайно придатна для прикладного вжитку, то в традиційно консервативних релігійних спільнотах — чи то пересічних віруючих, чи священнослужителів — ситуація виглядає значно гірше. Відтак поява таких праць, як «Церква і постмодернізм...» Джеймса Сміта³, пробуджує сподівання на те, що певна кількість свідомих теологів та служителів Церкви буде спроможною продуктивно застосувати цей незвичний інструментарій на користь віруючих та Церкви. Натхненний імпульсом Френсиса Шефера, Джеймс Сміт постулює постмодернізм як спадкоємця екзистенціалізму [с. 2], який, на відміну від модернізму, не ворожий ані Церкві, ані вірі. Включаючи до когорти протопостмодерністів Блезя Паскаля [с. 32—34], він розуміє апологетику як те, чим «не володіє, але є *сама* Церква».

Гадаю, наївним буде стверджувати, що книга призначена для парафіян — радше для малої кількості вибраних з них, але вона безсумнівно буде необхідним помічником для християнських лідерів усіх гатунків — священнослужителів, лідерів молодіжних організацій, працівників місій та проповідників, а також просто студентів та тих, хто цікавиться дискусією навколо постмодернізму та сучасних трансформацій релігійного життя. Враховуючи таке широке, на думку автора, коло потенційних читачів, він «не заглиблюється у філософську науку і намагається не застрягнути в текстових описах» [с. 9]. Одрозумно помітно, що книгу написано в результаті тривалих дискусій і більшість тез неодноразово проговорено в найширшій студентській чи професорській аудиторії. Зрештою, про такі дискусії згадує і магістр теології, викладач Української Євангельської Семінарії Богослов'я у Києві Анатолій Денисенко, у своїй «проторецenzії» «Хто

---

³ Джеймс Сміт — викладач філософії та директор Семінарів християнських досліджень у Коледжі Кальвіна. Автор низки книг та редактор серії «Церква і постмодерністська культура». Особистий сайт автора: <http://www.jameskasmith.com/>.

(все ще) наляканий “постмодернізмом”?»⁴, яка була опублікована задовго до вітчизняного виходу книги. До речі, він звертає увагу на той факт, що українська (як і російська) гуманітарна традиція має величезний клопіт з осмисленням постмодернізму в першу чергу через брак ознайомленості із французькою традицією загалом, яка його породила. Своєю чергою, сам Джеймс Сміт говорить, що зрозуміти постмодернізм — це збагнути французів, а передусім «несвяту трійцю» — Жака Дериди, Жана-Франсуа Лютара та Мішеля Фуко. Для реалізації цієї мети він озброюється всього трьома «авторськими» хоругвами постмодернізму: 1) «Немає нічого, крім тексту» (Дериди); 2). «Недовіра до метанаративів» (Лютар); 3) «Влада — знання» (Фуко).

Автор гнучко і несподівано екстраполює їх у релігійний контекст: «немає нічого, крім тексту» стає привабливою тезою для протестантів, адже є інтерпретацією реформаторського *sola scriptura*; «недовіра до метанаративів» повинна повернути нас до оповідального віросповідного характеру християнської віри, відкинувши сумніви, породжені абстрактними побудовами розуму; а от «влада — знання» викриває систему суспільних відносин та глибокий зміст герменевтики підозри, що викликає альянз до християнської герменевтики сумніву.

Саме модерн і модерні настанови у нашому мисленні проголошуються чільним ворогом Церкви, адже претензії на об’єктивність, на наукову істину, «плоди отруєного дерева влади» [с. 115] сформували сьогоднішню ситуацію «відсторонення» Церкви від дійсної реальності. Ніщо інше, як виховання дітей (яким протестантські теологи через об’єктивні обставини займаються значно частіше, ніж православні та католицькі) за умов сучасної (американської) культури, не спонукає так глибоко осмислити непомітне «ідолопоклонство бренду», вплив дисциплінарної системи влади, глобалізації цінностей та капіталістичних відносин. Коли Церква (а слід зауважити, що Дж. Сміт цілком свідомо та артикульовано говорить саме про Церкву, а не про віртуальні системи духовностей, про які пише, наприклад, В. Гаанеграф у цьому ж числі «Філософської думки») зрештою дозволить собі усвідомити «дисциплінарні механізми Диснея, MTV та Гар» [с. 143—144], лише тоді вона зможе вдатися до контрзаходів та встановити альтернативну дисципліну на шляху творення нової христової людини й нейтралізувати дії телевізійної реклами. Постмодернізм з його увагою до *perargon* і відсутністю штивних ієрархій може спонукати до урахування всіх цих, ігнорованих традиційними церквами, формувань.

У своєму творчому оптимізмі Дж. Сміт заходить ще далі та стверджує, що, крім протистояння модернові, постмодерністська думка «може слу-

⁴ Див.: Денисенко А. Кто (все еще) напуган «постмодернизмом»? — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/45150/

гувати відновленню давніх християнських тем та джерел... повертаючи традиції її важливу роль» [с.147], а також бути підставою для креативного і радикального повернення до передмодерної ортодоксії. Тут ідеться, зокрема, про радикальне підтвердження втілення через історію, простір та *живу матеріальність* Божого творіння.

Це ризиковане заняття, за задумом Дж. Сміта, повинне спровокувати справжню революцію: «Найпоследовніший постмодернізм вилетється у постмодерністську догматику або в те, що ми можемо назвати посткритичною догматикою “наївності” нового рівня. На рівні практики більш последовний модернізм породжуватиме не стільки постмодерністську церкву, скільки постмодерністський каталізатор для церкви, щоб вона *була* церквою» [с. 158].

Щоб бути постмодерністичною, на гадку Дж. Сміта, церкві слід бути кафолічною, відновити втрачену історичну пам'ять та прийняти екуменізм часу [с. 181—186], тобто відкинути модерністичну звичку до редукції.

Головний імпульс, який дає ця книга: пробудження живого інтересу та зняття страху перед «деструктивним монстром постмодернізму», у заклику читача самотужки взятися за Дериду, Ліотара та Фуко, але не зупинятися на них, а дійти до Браяна МакЛарена, Джима Кітченза, а згодом і Жоржа Батая та Девіда Гарта.

Як викладач, Дж. Сміт не залишає свого читача «розігрітим» на роздоріжжі: у фіналі книги, крім потужного інтелектуального післясмаку, він дає «домашнє завдання» у вигляді «Списку літератури для подальшого вивчення» (15 позицій англomовної літератури) [с. 203—207] та рекомендованих Інтернет-ресурсів, які пропонують матеріали розмаїтого гатунку: від анонсів про релігійні події та богослужіння, форумів для обговорень аж до архівних публікацій з філософії, богослов'я та релігієзнавства [с. 208—209].

На окреме відзначення заслуговує мова книги (як оригінал, так і переклад; слід віддати належне Валентині Курат): яскрава, вивірена, що цілковито в дусі постмодернізму вільно оперує символікою масової культури: «Матриця», «Мemento», брати Коени, «Політ над гніздом зозулі» Кена Кізі та інші емоційно насичені образи створюють відповідне емоційно-інтелектуальне тло і формують *настанову* для сприйняття кожної наступної тези, висунутої автором.

Гносеологічна своєчасність та інтелектуальна доречність книги не підлягають жодному сумніву. Проте чому ж після такої блискучої праці, що отримала значний резонанс щонайменш в англomовному світі, окремі теологи та релігієзнавці продовжують боятися постмодернізму?⁵

Книга не містить того, за що можуть легко засудити й довести до банкрутства будь-якого продуцента американські споживачі (найбільшою

⁵ Див.: Poirier J.C. Why I'm still afraid: a response to James K.A. Smith's *Who's afraid of postmodernism?* // Westminster Theological Journal. — 2007. — № 69. — p. 175—184.

мірою саме американські): протипоказань, докладного і прискіпливого перерахування того, чого *не* можна робити із постмодернізмом, чого слід остерігатися та уникати.

Постмодернізм у версії Джеймса Сміта надто послідовний, надто зручний, надто безпечний, інколи аж до враження, що він озброюється деридівським «Я не знаю, я повинен *вірити*». Саме цей довірливий оптимізм, не властивий іронічній реальності сьогодення, змушує ближче до кінця книги безуспішно чекати на «але». Та, зрештою, якщо для православ'я властиві містичність, штивність і недовіра, для католицизму — сповільнений скептичний конформізм інтелектуальності, то ким бути протестантові, як не бадьорим оптимістом Слова Божого?

Ольга Муха — кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (Київ), перекладач. Сфера наукових інтересів — методологія постмодернізму, культурологічні проблеми релігії, соціологія релігії, феноменологічна естетика, естетичні проблеми сьогодення.
